

דריקיעא – למה ההשגחה נתנה למלכותא דארעא להתבטל? אין זאת אלא תוצאה ממה שבני העולם התרחקו מהאמונה. זוהי דרכה של ההשגחה: בני האדם קרובים אל האמונה – ממציאיה להם ההשגחה ציורים למלכותא דריקיעא על ידי תיקון מלכותא דארעא; התרחקו מהבורא – אין עוד משמעות בציורים של מלכותא דארעא, ומתבטלת המלוכה. שלטון מפלגות הוא ירידה לגבי מלוכה. (על עצם המשטר אנו מדברים; בודאי יוכל להיות מלך רע, ותתכן דמוקרטיא מתוקנת, ואין זה מעניינו).

הגיעו הדברים לכך שאין לנו עוד היום ציור בעולם ממלכות, שלטונה וכבודה. סימן הוא, כי רחוקים נהיינו ממלכו של עולם. והנה במלחמת העולם השנייה נוצרה צורה חדשה של ממשלה: 'ממשלה גולה'. היו מדינות שהצורר ימ"ש כבש אבל מלכיהן הספיקו לעבור לאנגליה ושם הקימו את ממשלתם. לכאורה – מלך בלא עם; ולא כך היה. הממשלה בגולה היתה בכל זאת ממשלה של ממש; העם לא נכנע לכובש וידע שמלכו נמצא, אם כי בריחוק מקום, ואילו הממשלה הגולה מצאה דרכים להתקשר עם העם ולכוון את פעולות ההתנגדות ומלחמת הגרילה נגד הכובש השנאוי. והעם היה מצפה ליום שמלכו יחזור לארצו.

לדרכנו, תופעה זו היא ציור מחודש שהמציאה לנו ההשגחה העליונה: הרי זהו ציור לשכינתא בגלותא! העולם כולו נכבש על ידי האויב, ומלך העולם אינו מולך בגלוי על ברואיו, השכינה בגלות, היינו בהסתר-פנים. אבל גם שכינתא בגלותא היא ממשלה של ממש, היא קשורה לעולמה, וממקום סתרה היא מכוונת את כל עניני העולם, והעם הנאמן אליה אינו נכנע לאויב ורק ממנה הוא מקבל פקודות, מנהל 'מלחמת-גרילה' נגד האויב ומצפה בכל יום שהשכינה תתגלה שוב בעולם.

מי הוא האויב שכבש את העולם כולו אשר בגללו השכינתא בגלותא? כח הרע, 'ממשלת זדון' כפי שהוא נקרא בתפילת הימים הנוראים. הן כח הרע שולט בעולם, אין פינה שלא מצא אליה דרך ללכלך ולטמא, מעבודה-זרה שפיכות-דמים וגילוי-ערייות עד שנאה, מחלוקת, גאווה וגזל, רמאות ואבזריות.

על זאת אנו מתפללים בכל תפילותינו בראש השנה שיסור האויב הזה...!

(מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' תכה)

דף נט

(ע"ב) 'הרואה חמה בתקופתה... אומר ברוך עושה (ברי"ף ורמב"ם: מעשה) בראשית. ואימת הוי, אמר אביי: כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע'. רש"י מפרש שברכת החמה נאמרת כאשר מצב גרמי השמים חוזר להיות כפי שהיה בשעת תליית המאורות, בליל יום רביעי של מעשה בראשית, דהיינו כאשר חלה תקופת ניסן בתחילת ליל רביעי. [והיינו כרבי יהושע שבניסן נברא העולם. ו'תחילת הלילה' היינו תחילת הלילה שבירושלים. ע' חזון איש או"ח סוף סימן קלח].

ופרש רש"י מדוע תקופת ניסן חלה בתחילת ליל ד' רק אחת לעשרים ושמונה שנים; מפני שסכום ימי ארבע תקופות השנה אינו נחלק בשבע אלא נשארת שארית של יום אחד ועוד שש שעות, לפיכך תחילת תקופת ניסן חלה בכל שנה יום אחד ושש שעות מאוחר מבשנה הקודמת. לאחר ארבע שנים חלה

התקופה שוב בתחילת הלילה, אך לא בליל יום ד' אלא במרחק חמשה ימים ממנו, ורק לאחר עשרים ושמונה שנים (47) תחול התקופה שוב בתחילת ליל רביעי.

וכבר עמדו הראשונים על השאלה, הלא חשבון זה מבוסס על פי 'תקופת שמואל' (בעירובין נז). שאמר 'אין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום שבע שעות ומחצה' [ושנת חמה היא 365 יום 1/4]. ואולם כל מערכת הלוח שלנו בנויה על פי 'תקופת רב אדא' שלפי חשבונה אין להוסיף מתקופה של שנה זו לשנה שלאחריה אלא חמש שעות ו-246 [הגהת הגר"מ מאזוז שליט"א: ו-997] חלקים. הרי לפי זה אין תקופת ניסן חוזרת למקומה לאחר כ"ח שנים.

וכבר כתבו חכמי העיבור שלהלכה אנו נוקטים את תקופת שמואל בפרהסיא ותקופת רב אדא בצנעא. וצריך באור בדבר.

בשו"ת חתם סופר (או"ח נז) נשאר בצריך עיון בשאלה זו. ויש להעיר שאותה שאלה קיימת גם בענין שאלת הגשמים בתפילה בגולה, שמתחילים לומר 'ותן טל ומטר' ששים יום לאחר תקופת תשרי (תענית י). ונוהגים לחשב זאת לפי תקופת שמואל. ולפי החשבון כבר הצטבר פיגור של כשלשה עשר יום [הגהת הגר"מ מאזוז שליט"א: קצת יותר מי"א יום] לעומת תקופת רב אדא, כיום אחד לכל מאה שנה. ואפשר שיש סמכות לחכמי ישראל עתה לקבוע כולם כאחד את תקופת רב אדא כיסוד לתחילת שאלת הגשמים, שהרי לא נאמר בגמרא אלא 'עד ששים בתקופה' ולא הוזכרה תקופת שמואל (ועיין ברכי יוסף, שו"ת ברכה רכט ושו"ת מהר"ם שיק צ).

ויש לציין שנראה מכמה מקורות כי לגאוני בבל היה נוסח אחר בגמרא, כאשר העיר הגרעק"א בגליון הש"ס שהערוך לא גרס 'ואימת הוי אמר אביי...'. וכן רב סעדיה גאון פוסק בסידורו 'ועל השמש ביום תקופת תמוז מברכים גם כן עושה בראשית'.

ואולם, גם אם לפני הגאונים היה נוסח שונה בגמרא אנו הולכים לפי דברי גדולי הפוסקים אשר בית ישראל נשען עליהם (מתוך 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' לר"ח ארנטרוי ז"ל עמ' רנט. וע"ע 'עלה יונה עמ' עט-פ). ומכל מקום 'ח"ו לשנות מהמנהג דכלל ישראל אף כשיש קושיות גדולות, אך שיש לתרץ אם אפשר – מדין לימוד תורה'. כן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד יז וח"ה ז) וכתב ליישב ולחזק המנהג שנוהגים עתה לחשב לפי תקופת שמואל (וע"ג גם 'עלה יונה עמ' עט).

וזה לשון החזון-איש (או"ח קלח, ד): 'במה שהקשו על תקופת שמואל שאינה בדקדוק, יש לומר דמצינו כיוצא בזה בריבוע יותר על העיגול ובאלכסונא תרי חומשא, דזהו בכלל שיעורין ונתנה ההלכה לחשוב בקרוב, שלא נתנו המצות אלא לצרף הבריות ולדקדק בצוואותיו ית' לקבלת מלכותו ית', וגם לקיום חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוה ולסוד הפנימיות, ולכל הני אינו מפסיד אם הקביעות של גבולי הצמצום יהיה בקרוב כדי שיוכלו לקיים מצות המעשיות אף חלושי הדעת...'

ודע דתקופת שמואל היא מכלל התורה, וכן כ"ט י"ב תשצ"ג הנאמר בגמרא היא תורה, וכל תורה שבגמרא היא התגלות תורה שבעל-פה שנתגלה על ידי חכמי הגמרא, וכמו שאמרו ע"ז ט' א' ב' אלפים תורה, ואמרו ב"מ פ"ו א' רבי ורבי נתן סוף משנה, רבינא ורב אשי סוף הוראה, ופעם היו דבריהם בקבלה ממש איש מפי איש, ופעם שזכו ברוח קדשם בדקדוק התורה שבכתב והמשנה שבידם להחזיר הנשכחות וכמו שאמרו בירושלמי דבר שמסרו עצמם החכמים עליהם זכו להם כנתינתן מסיני [ומה שכתב בספר עתים לבינה דשמואל לקח שיטה ישנה של התוכנים, וכן י"ב תשצ"ג לא נולד בבת אחת, הם מהכונים שהיצר מחבבן וכעין יצרא דעבודה זרה, ואם כי המחבר היה ירא אלקים אבל שגה וחשב שמותר לומר כן ועבר את המינות בשוגג]. ונתנו כולן מסיני להתנהג בהן במה שאנו נוהגין. אמנם לענין להכחיש העדים המעידין על ראיית הלבנה מסרו להם סוד העיבור שהיה בדקדוק ממש והיתה החכמה גנוזה אצל

חכמים, והיינו שכתב המפרש דתקופת שמואל בפרהסיא ושל רב אדא בצנעא, ואין מסורה בטוחה בתקופת ר"א אבל אנו בטוחים על תקופה שניה שהיתה מסורה ביד החכמים ואפשר שנשתמרה בידינו במה שמתייחס לתקופת ר"א. וכתבו שאיננה מתאימה עם המופתים בזמנינו, אבל היתה מבטחת את חיקור העדים בזמן שהיה קדוש החדש, ולעתיד לבוא החכמים יתקנו ויחקרו את העדים לפי הדקדוק, שאין כאן ההלכה מההלכות אלא דקדוק דרישה וחקירה של העדים המוטל על סנהדרין מקבלי עדות החדש'.

[יש להקשות מכאן על הרוצים לפרש ענין ה'מים' המוזכרים בתאור בריאה, כתקופות זמן ארוכות, כל 'יום' הינו תקופה מסוימת של התפתחות (ע' בפירוט בספר 'בראשית ברא' ועוד) – שלפי"ז אין לדעת את מקום תליית המאורות בשעת בריאתם עפ"י חישוב הזמן לפי קצב מהלכם עתה. וע"ע בספר 'עלה יונה' שהקשה על השערה זו מכמה צדדים].

'לפרקים. עד כמה? אמר רמי בר אבא אמר רבי יצחק: עד שלשים יום.' ע' במצויין בבבא-קמא עט אודות שיעור פרק זמן של שלשים יום בכל מקום בש"ס. (וע"ע שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד סד, ג).

'הרואה פרת אגשרא דבבל אומר ברוך עושה בראשית. והאידינא דשנייה פרסאי – מבי שבור ולעיל'. הפוסקים (תוס' ומרדכי כאן; שו"ע או"ח רכח, ג) כתבו שברכת 'עושה מעשה בראשית' הנאמרת על ראיית נהרות, היינו הנהרות הכתובים במקרא כמו החדקל והפרת. ופרש המגן-אברהם (רכה סק"ג) שאין כוונתם לאותם ארבעה בלבד ולא אחרים, כי אין שום טעם לחלק ביניהם, אלא כוונת הפוסקים על כל נהרות גדולים כמו הארבע המפורשים. וכן פסק המג"א להלכה שיש לברך על כל נהרות גדולים. ואולם יש מי שכתב לבאר דברי הפוסקים כפשוטם, לפי המבואר במסכת בכורות (נה) שארבעת הנהרות שבתורה הם מקור שאר הנהרות, ואין לברך אלא על המקור שנברא בששת ימי בראשית (עפ"י תורה תמימה מובא בספר אור הישר בכורות שם).

ואין שאלה זו נוגעת כל כך למעשה, לפי מה שכתב האליה-רבה (רכה) שכל שיש ספק אם המקום שרואה עתה היה קיים מששת ימי בראשית או נוצר אחר כך – אין לברך. ואולם הפרי-מגדים מצדד שבסתם לא נשתנה. והסיק המשנ"ב ש'צ"ע למעשה'.

מפשטות דברי הפוסקים שלא חילקו בין שינויים שנעשו ע"י אדם או בידי שמים – משמע לכאורה שנהרות שנתהוו לאחר ימי בראשית כתוצאה משינויים במבנה הקרקע כגון רעידות אדמה – אין מברכים עליהם. אך לפי"ז צריך לומר שאין לברך על הרים וגבעות בסתם, שמה נוצרו מאוחר ע"י שינויים כאלו. וזה לא שמענו. גם יש להוכיח קצת ממה שאמרו בע"ז מו. 'מה להצד השווה שכן לא נשתנו מברייתן' ומי לא מיירי אף בהרים שחלו בהם שינויים כגון הרי געש [בהווה או בעבר] ואעפ"כ מותר – ומ' שאף זה נחשב 'לא נשתנה מברייתו' כאילו ברייתו ממשיכה והולכת בכל שינוי במעשה בראשית. וכן יש לשמוע ממש"פ הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"ב מו, סג) שמברכים ברכה זו על ראיית מערת נטיפים – והרי הנטיפים נוצרים במשך הזמן מהגשמים ולא היו בתחילת ברייתם במראיהם הנוכחי. וכן יש להוכיח ממה שנקט שם לברך 'עושה מעשה בראשית' על ים המלח, והרי הוא נוצר לאחר ימי בראשית (ערש"י בראשית יד, ג). ואכן דעת הגרש"ז איערך זצ"ל (מובא בהליכות שלמה ח"א כג ב'דבר הלכה' מג) שאין מברכים עליו מטעם זה. הרי שנחלקו גדולי הפוסקים בנידון זה.

'על הגשמים...' מפוסקי הראשונים באשכנז (ומובא ברמ"א רכא, א) כתבו שאין נוהגים עתה בברכת הגשמים מפני שהגשמים תדירים ואינם נעצרים.

ואולם בארץ ישראל ובמקומות נוספים שאינם משופעים בגשמים, מצינו בספרי הפוסקים שהיו נוהגים בברכה זו (ע' בספרים המצוינים במנהגי ישראל ח"ג עמ' עב).
ובמשנה ברורה (שם ובבאור הלכה) צדד בדבר במדינות שהיו בשם מצוי בהם כמו בארץ ישראל, האם יש לברך כשיורד הגשם בזמנו כתיקונו, או שמא אין לברך אלא לאחר שנעצרו הגשמים והיו בצער. ולמעשה כתב לברך בלא שם ומלכות.

'... ומי שלבו רחב ומרגיש בצרכי הרבים כמו בצרכיו שלו, הוא מלא שבח והודיה להקב"ה על חסד זה שהוא הגדול מחסדי המקום שעושה עם בריותיו. וגדולי ישראל הקדמונים בשעה שראו גשמים יורדים עשו להם יום טוב, ברכו עליהם ברכת הטוב והמטיב בשמחת לב גדולה, ועוד הוסיפו בה תהילות ותשבחות אחרות:

'תפאר ויתגדל ויתברך שמו של מי שאמר והיה העולם, שהוא ממנה אלף אלפים ורבי רבבות של מלאכים על כל טפה וטפה שיורדת'.

'יתברך יתרומו ויתגדל שמך על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו'.
'אלף אלפים ורבי רבבות ברכות והודאות, אנו צריכים להודות לשמך על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו, שאתה משלם גמולים טובים לחייבים' (מתוך ספר התודעה, מרחשון – עפ"י בראשית רבה יג, טו; דברים רבה ז, ו ועוד).

יש לעיין האם מברכים על גשמים היורדים בחג שהלא הם סימן קללה [הרמב"ם בפירוש המשנה כתב: בתחילת החג. ונראה לכאורה דהיינו בליל סוכות, כמשל העבד הבא למוזג כוס. וי"ל עוד שדומה למה שאמרו בגמרא (לעיל לד): על משנת המתפלל וטעה סימן רע לו – באבות, הרי שרק בתחילת התפילה רמו הוא שאין חפץ בתפילה זו, כפרש"י]. ולענין ברכות הנהנין אמר רבי יהודה כל שהוא מין קללה אין מברכים עליו, אך יש לומר שברכות ההודאה שאני שהרי על כל מאורע מעורר התפעלות בנפש מברכים, אפילו דבר המזיק, ואם כן אפשר שיש לברך 'טוב' על הטובה והברכה שבדבר, וכעין אביו שמת שמברך גם 'דיין האמת' וגם 'שהחיינו'.

'בא"י רוב ההודאות'. משמע לו לשון ריבוי, כמו 'רוב עם הדרת מלך' ו'רוב גאונך' 'לפי רוב השנים' ו'רוב בניו'.

והקשינו 'רוב ההודאות ולא כל ההודאות?!' – והלא משמע גם 'רוב' ולא כל, ככתוב 'רצוי לרוב אחיו' [ולא לכל אחיו. ע' מגילה טז:]. ותירץ רבא 'אימא הא – ל ההודאות'.

'אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרויהו... שכיון שאומר 'א – ל ההודאות' הרי פירש שאין 'רוב' אלא לשון ריבוי, ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודיה, צריך להזכיר בחתימה לשון ריבוי מעין הפתיחה.

ויש במקצת נוסחאות: 'ברוך א – ל רוב ההודאות', אבל לשון הספרים כולם: 'ברוך רוב ההודאות וא – ל ההודאות'. ושמא עשו 'רוב' זה תואר כמו רב, וכן 'מרוב אונים ואמיץ כח' שהוא תואר [על משקל 'עוז פניו ישונא'; 'מעוז לתום דרך ה'']. וכן רבים] (מתוך מלחמות ה' להרמב"ן. וכעין זה בתר"י).

והרז"ה פירש דברי רב פפא 'נימרינהו לתרויהו' על 'מודים... ואילו פינ' – אבל אינו חותם אלא 'ברוך א – ל ההודאות' (וע' גם בריטב"א שתמה על הפירוש הראשון).

הנה כמה הערות הרשומות לפני משכבר ולא נכתבו אלא להעיר את לב המעיין, וצריכים בירור יסודי:

'מת אביו והוא יורשו – בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב';

'ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב – התם נמי דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה בזכר' –
 כתב בבאור-הלכה (רכג ד"ה זכר): היו לו כמה בנים ותאב לבת, ונולד בן – צריך עיון אם יש לברך ברכת
 'הטוב והמטיב'.

דקדק לומר 'ברכת הטוב' ומשמע ש'שהחינו' יברך בראיתו שהרי לא גרע מראיית פני חברו לאחר ל' יום. וכמו שכתב במשנ"ב
 לענין לידת בת, שמברך 'שהחינו' בראייתה (ע' בסמוך). ודוקא כששמח בראייתו.

מתה האם כשעה אחר הלידה וכבר הספיקה לראות את הנולד – אין לאב לברך אלא 'שהחינו' ולא 'הטוב
 והמטיב'. וצריך עיון (עפ"י באה"ל רכג).

לכאורה נראה שכיון שנשאר הדבר בספק, יש לברך שהחינו, שאף לפי הצד שמחוייב בהטוב והמטיב ואינו יוצא ידי חובתו
 בברכת שהחינו מכל מקום עדיף לברך לכל הפחות על טובתו משלא יברך כלום, וכדרך שכתב בבאה"ל (ד"ה שהיא) שאפילו
 לדעת הפוסקים לברך הטוב והמטיב, אם ברך שהחינו אינה ברכה לבטלה.

ונראה מצד הסברה, שאם צער מיתת האם מונע שמחת הלידה לגמרי – אין לברך 'שהחינו'. וכן כשמת אביו והשאיר ירושה
 ואין בלבו שום שמחה על הממון מחמת צערו הגדול על אביו שנפטר – אין לו לברך. ומה שאמרו לברך גם 'שהחינו', לכאורה
 נראה שזה דוקא כשיש קצת שמחה על הירושה. ואעפ"י שודאי היה מעדיף שלא ימות ולא יירש, מכל מקום שמחה נמי איכא.
 אבל כשמצטער באופן שאין דעתו כלל על הירושה – וכן כאן על הרך הנולד – אין לברך. כן היה נראה מסברה.
 וכן יש לדייק מלשון הרשב"א בתשובה, שמביאו במשנ"ב (סק"ט): 'ואע"פ שמתערב עמה צער ואנחה' – משמע שיש גם
 שמחה פורתא, שהרי ללא שמחה אין לברך 'שהחינו' כדאייתא בפוסקים (ע' משנ"ב רכב סק"ג).
 ויתכן שזהו הטעם שאין נוהגים לברך על הירושה כי אם יחידי סגולה בלבד (כן כתב הגרשו"א בתשובת כת"י, מובא בהליכות
 שלמה ח"א כג ב'דבר הלכה' אות לג).

[ויש להעיר ממה שכתב הגרא"א דסלר זצ"ל במכתב מאלהו (ח"א עמ' 167): 'אמרו רז"ל שהיורש ממון מאביו מברך במותו
 הטוב והמטיב, ואפילו היה מסור לאביו בכל נפשו וגם היה הבן גדול מאד בתורה ועבודת ה' אשר ירחק מאד מאהבת הממון
 – מכל מקום באמצע תוגת לבבו מחוייב הוא על פי דין לברך הטוב והמטיב על הטובה אשר ירגיש שהגיע אליו ממונו של
 אביו על ידי מיתתו. למה הוא כך? האם יעלה על לב הבן הנשגב הזה בתוך עוצם אבלו לחשוב על דבר ירושת הכסף? אמנם
 כן הוא, בנגלה לא נמצאנה, אבל במסתרים, כערך הצל – כן ערך השמחה'. עד כאן לשונו]. וצריך עיון.

מלשון הגמ' והפוסקים **'ילדה אשתו זכר'** יש מקום לדייק שאם נולד לו בן שלא מאשתו כגון שגרשה, הגם ששניהם שמחים
 מהלידה – אין לברך 'הטוב והמטיב', כי לברכה זו צריך שישמח בהטבת השני, וכאשר השני זר לו – אין לברך 'הטוב והמטיב'
 (מעין דוגמא לכך, במה שכתבו הפוסקים שאם שותפו הוא נכרי אין לברך 'הטוב והמטיב'). רצ"ב.

מי ששמע שנולד לו בן וברך ואחר כך ראהו [שכן הדין לברך 'הטוב והמטיב' אפילו לא ראהו וכגון שהוא בעיר אחרת, כמובא
 בפוסקים], נראה שאין לברך שוב 'שהחינו' על שמחתו בראיה. ומה שכתב במשנ"ב שלא גרע מראית פני חברו, היינו מפני
 שמחת הלידה ועל זה הלא כבר ברך, כי נראה שראיית התינוק מצד עצמה אין בה שמחה כל כך כמו ברואה את חברו שלא
 ראהו שלשים יום. ואף אם אדם זה שמח טובא, אין לנו לחדש דבר שלא נזכר (כמוש"כ בבאה"ל ד"ה ילדה).
 שוב מצאתי בשער הציון (רכה, ה) שמצדד כן אך לא הכריע בהחלט.

ברכת 'שהחינו' על הולדת בן וכיוצא בזה – יש אומרים שאינה חיוב אלא רשות ומצוה, אבל הרבה
 פוסקים סוברים שהיא חובה כשאר ברכות (עפ"י משנה ברורה רכג ס"ק ו ז; באור הלכה שם ד"ה ויש; ריט ד"ה ואין

בוה. ואמנם נקט לעיקר כדעת האומרים חובה (כמבואר בסק"ז), ומכל מקום תיתכן נפקא מינה שיש להקדים ברכה שהיא חובה לדעת הכל על פני ברכה זו, כמו שכתב בסק"ו.

על לידת בת מברך 'שהחיינו' בראייתה פעם ראשונה (משנ"ב רכג, ב; רכה, ה ובשער הציון שם, עפ"י פמ"ג. וכן כתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה).

בסימן רכג שם מדבר במי שיש לו כמה בנים ותאב לבת. אך נראה שהוא הדין כששמח בהולדת הבת גם באין לו בנים, וכהטעם שכתב. [תדע שאין עיקר הטעם משום קיום מצות פריה ורביה, דמסיק המשנ"ב (בסק"ד) שאין לברך אלא על הנאה גשמית]. וכן מבואר במשנ"ב סי' רכה שם.

ולפי זה נראה פשוט שהוא הדין לאם, יש לה לברך בראייתה כששמחה (שו"ר כן בשם הגרשו"א, שלדעת המשנ"ב הן האב והן האם מברכים ברכה זו). וגם כשרואים אותה פעם ראשונה ביחד, האב והאם, נראה שאין לברך הטוב והמטיב, כי שמחת כל אחד נובעת מראייתו ואין זו שמחה משותפת (שהרי לא נתקנה ברכה על המאורע אלא כשראה).

ואף על פי שהרבה מאד אנשים שמחים בהולדת בת כבהולדת בן – אין להם לברך הטוב והמטיב כיון שמכל מקום יש לחלק, כמו שכתב הרשב"א בתשובה מטעם חוטרא לידא... ומטעם כרעא דאבוה [וע"ע: ספרי פינחס (כו, א) ראה (יב, ב); תנחומא נצבים (ב); נדה לא: שבת סו: וברד"ה געגועין], הלכך אין לנו לחדש ברכה על דבר שלא נזכר בש"ס. אך בראייתה, הוי בכלל מה שאמרו 'הרואה פני חברו'.

ודעת הגרשו"ז אויערבך זצ"ל שאין לברך 'שהחיינו' בראיית הבת שנולדה, כיון שהשמחה אינה בראיה עצמה, והרי רוב בני אדם אינם מכירים ומזהים את התינוק על פי ראייתם אותו פעם אחת, ולא מצינו שתקנו אלא ראיית פני חברו שמכירו, ורק משום בשורת הלידה מברכים בלידת הבן, ולא מצינו שתקנו אלא בכך שהכל שמחים בו.

(ע' משא ומתן בהלכה זו בקובצי 'מוריה' (שנה כ גליון י–יב ושנה כא גליון א–ב).

בשער הציון (רכה, ו) הסתפק, אם שלחו לו אגרת בשורה על הולדת בתו, ובתוך שלשים מקבלת האגרת ראה אותה, האם יש לו לברך בראייתו. וצ"ע, אם נאמר שאין לו לברך, לכאורה לא יצויר דין ברכה על ראיית הבת אלא כשלא הודיעוהו כלל קודם לכן שנולדה, ואין זה מתקבל. וצריך לחלק בין אם עבר זמן מה מהבשורה לראיה ובין אם מיד כשנדודע לו ראה, כל שעדיין עוסק באותו ענין. או שמא אפילו אינו עוסק בענין אך עדיין התפעלותו והתרגשותו מהבשורה הטובה קיימת. ומסברא יש לומר שהראיה כשלעצמה אין בה שמחה כראיית חבר שלא פגשו, ועיקר הברכה משום ביאת התינוקת לעולם, אך ללא הראיה עדיין אין השמחה שלמה לכך תקנו לברך כשיראה. ואולם אם ברך מיד ששמע ואח"כ ראהו, מסתבר שאינו מברך שוב כנ"ל.

ולפי סברה זו נראה שאם הראו לו בת שנולדה וברך שהחיינו, ואחר כך נתברר בטעות שהיתה לידה אחרת, ולמחרת ראה את בתו האמתית – אינו מברך שוב, שהרי על הראיה כשלעצמה, ללא בשורת הלידה, אין לנו מקור לברך, ורק בצירוף שמחת הלידה, והרי על הלידה כבר ברך בראיה הראשונה. ואולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ח לה) לא נקט כן אלא הבין שהברכה על הראיה בלבד, ועל כן הצריך לברך שוב במקרה כזה. [אך גם אם נאמר שהברכה על הראיה, יש לעיין בפסק זה שהרי בשעת ראייתו הראשונה היתה לו שמחה כמו עתה, שהרי סבר או שהיא בתו, ואם כן אין שום חידוש בהרגשתו בשעת ראייה שניה על שעת ראייה ראשונה].

'אף על פי שאמרו שינוי יין אין צריך לברך, אבל אומר ברוך הטוב והמטיב' –

המשנה–ברורה (קעה סק"ד) הביא מהל"ח שכשיש כמה יינות בבית, הרי זה כמו שמונחים על השלחן ואין לברך הטוב והמטיב. וחשש לדבריו משום 'ספק ברכות להקל'.

פירוש דבריו – כן מבואר למעיין בפנים – שאם יש יין משובח מחבירו ודעתו לשתותו, יש להביא תחילה ולברך עליו 'הגפן' ושוב לא יברך הטוב והמטיב על הגרוע, שהרי מצוה לברך על המובחר והחביב. אבל בדיעבד שברך על השני – מברך 'הטוב והמטיב' על המשובח, וכדין שני יינות המונחים לפניו (ע' שו"ע סעיף ג). ונראה שהוא הדין אם אינו חפץ לשתות את המשובח עתה אלא מאוחר יותר מפני סיבה מסוימת (ע'ע' במובא לעיל מא אודות ברכה שאינה צריכה).

וכן בשני יינות שאין ידוע איזה יין מובחר יותר – יברך 'בורא פרי הגפן' על הראשון ו'הטוב והמטיב' על השני, שהרי להלכה מברכים על כל שינוי אם אין ידוע שהוא גרוע ממנו. ובאופן זה לא מצינו מי שסובר שלא לברך 'הטוב והמטיב' אף בששניהם לפניו על השלחן [ופירוש דברי הרמ"א (קעה, א) הוא במובחר וגרוע, שיש לו להקדים לברך על המובחר. ולזה ציין שם את סעיף ג]. וע' ט"ז שמי שלבו נוקפו בזה, יסלק היין השני מן השלחן כשמברך בפה"ג על הראשון. וזה מועיל אף להד"ח, כאמור.

ומה שהביא המשנ"ב (סקי"ד) מהא"ר לסלק היין מעל השלחן – זהו במברך על כמה יינות הטוב והמטיב, כמבואר בדבריו. אבל כשמברך 'הטוב והמטיב' פעם אחת – אין צריך לסלק כמוש"כ בעצמו שם.

האם מברכים 'הטוב והמטיב' כשצריך לברך 'בורא פרי הגפן'?

בשער הציון (קעה אות ב) הביא מהגרעק"א שכשצריך לברך 'הגפן' – אין לברך 'הטוב והמטיב', משום ששתיה זו אינה שייכת לשתיה הקודמת, וכשתיה ראשונה היא. ולאחר מכן (באות ג) הביא מהאחרונים שבארבע כוסות בפסח יכול לברך 'בפה"ג' ו'הטוב והמטיב'.

ובמנחת שלמה (יה, הערה 7) כתב שדבריו לענין ארבע כוסות, אינם לפי שיטת רעק"א.

אמנם לפי מה שכתב במנחת שלמה שם בסוף הסימן שהטעם לברך 'הגפן' על כל כוס הוא משום שהוא כמכין בברכה שאינו פוטר את הכוס האחרת. והרי זה אינו דומה לנמלך או לשינוי מקום, כי שם הסיח דעתו משתיה והשתיה הבאה נידונית כראשונה, אבל כאן שיעוד שיעוד ישתה אלא שאינו רוצה לפטור שתייתו בבברכת 'הגפן', שפיר יש לומר שנחשבת השתיה הבאה כשתיה שניה ויכול לברך גם 'הטוב והמטיב'.

יש שכתבו שאין לברך 'הטוב והמטיב' אלא אם שותה רביעית הלוג מכל אחד משני היינות (מובא בכף החיים קעה, י; וע' מנחת יצחק ח"ט יד).

הגר"מ מאזוז שליט"א כתב (הובא בחוברת 'אור תורה' אלול תנש"א, בסיום הגהותיו) שאפשר לברך על מיץ ענבים 'הטוב והמטיב' כשתה יין בתחילה, כי יש אנשים שנוח להם מיץ ענבים יותר. וכל שכן איפכא.

ענינים ופרפראות

זעל הזוועות... –

כשנפוצה שמועה שבצפת צפויה רעידת אדמה, מיהרו אל רבינו (- הגר"י קניבסקי זצ"ל) ושאלו בעצתו. ענה ואמר, מסתבר שלא יקרה מאומה. אבל אם תבוא רעידת אדמה – שלא ישכחו לברך 'עושה מעשה בראשית'... (תולדות יעקב עמ' שא).

וכן מסופר (מובא בהליכות שלמה ח"א כג הערה 108) על הג"ר דוד בהר"ן ז"ל, כאשר היתה רעידת אדמה בירושלם, בעוד כולם נבהלו נחפזו, והלקם אף אמרו וידוי, נעמד הגר"ד מיד מלא קומתו ובירך 'עושה מעשה בראשית'.

'אמר ליה רב פפא לאביי הא אמרי אינשי...'. כן שגור בפיו של רב פפא הרבה, וכדלהלן בע"ב ולעיל מג. ראה במצוין בסנהדרין צו.

'לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב'. בשם הרה"ק רבי פינחס מקוריץ: לכך מיד אחר הרעם יורדים גשמים, כי אין הגשמים יורדים עד שנמחלו העוונות. ויורדים לאחר פשיטת העקמומיות מיד, כי לאחר זמן יכולה העקמומית לחזור שוב למקומה. [ובזה באר דברי הרמב"ם, שהבטיחנו השי"ת בכוא עת הגאולה יחזרו כל ישראל בתשובה ומיד הם נגאלים – מיד דוקא] (אמרי פינחס לקוטי הש"ס).

'הרואה את הקשת... כמראה הקשת אשר יהיה בענן... זוכר הברית'. הקשת נוצרת על ידי התנוצצות החמה באויר הלח כידוע, והיא מסמלת את ההגדרה בעד התאוה כי השמש מנגב ומייבש כל לחלוחית המים, והמים מורים על כח המתאוה כידוע. וזה ענין ההבטחה לנח ובניו, כי אומות העולם מונין לחמה – שמיד אחר המבול עמדו האומות וגדרו עצמם מן העריות. כי מבול מים רומז על התגברות התאוה, והקשת היא ההגדרה בעדה, וכמו שנאמר ביוסף שהיא מדתו, ותשב באיתן קשתו. ובדורו של רבי שמעון בן יוחי לא נראתה הקשת – כי היה במדרגת חסיד ואין צריך הגדרה. וזהו כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם... הוא מראה דמות כבוד ה' – אין 'כבוד' אלא תורה שהיא הגדרת האדם, זהו כבוד ד', כשאדם כופף טבעו ונלחם בשביל רצון ד'. זהו מראה הקשת בענן (עפ"י קומץ המנחה לר"צ הכהן טז יז).

'אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרוייהו'. כיוצא בזה שיטת רב פפא בכמה מקומות. ע' במצוין בסוטה מ.

'אמר אביי כרוך ותני. רבא אמר...'. במקומות רבים מצינו שאביי לא חש לדחוק או להגיה בלשון המשנה והברייתא, ורבא חולק ומפרש כהוראת הלשון כפי שהיא – ע' במצוין בבכורות ד.

דף ס

'דאי שמע מלכא שקיל לה מיניה' – עם שאר ממנו, ונמצא רעתו שבעתיד גדולה יותר מטובתו עכשיו. אף על פי כן אינו מברך אלא 'הטוב והמטיב' באשר הוא שם (עפ"י רבנו יונה ועוד).

היתה אשתו מעוברת...

שאלה ששאלתי למורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א:

'מסתפקנא במה שאמרו הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא – מה הדין כשהדבר ספק לו, כגון שמתפלל על חולה ושוא כבר אינו חולה, או שמא שבק חיים לכל חי.

וכן באופן שהוא ספק לו ולאחרים, כגון בהיא דאשתו מעוברת ואין ידוע מי הזריע תחילה – האם יש מקום להתפלל על תנאי, באם המצב עתה בר שינוי, או שמא כיון שהוא מסופק בדבר אינו יכול להתפלל, שמא דבריו אמורים לשוא, והרי אמרו לעולם יהיו דבריך מועטים.